

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

BİLİMSEL ARAŞTIRMA YAYINLARI 17
İlahiyat Serisi: 17

İSLAM AHLAK ESASLARI VE FELSEFESİ
Editör: Prof. Dr. Murat DEMİRKOL

Yazarlar

Prof. Dr. Murat DEMİRKOL	Doç. Dr. Hatice TOKSÖZ
Prof. Dr. Ahmet Kamil CİHAN	Doç. Dr. Anar GAFAROV
Prof. Dr. Mehmet VURAL	Doç. Dr. M. Enes KALA
Doç. Dr. Yunus CENGİZ	Dr. Öğr. Üyesi Hümeýra ÖZTURAN
Doç. Dr. Hasan MEYDAN	Dr. Öğr. Üyesi Hakan ÇOŞAR

Proje Editörü: Prof. Dr. Murat DEMİRKOL

Kapak ve Mizanpaj: TAVOOS

ANKARA ÖZGÜR MATBAACILIKBASIM YAYIN DAĞITIM SAN. TİC. A. Ş.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0312.385 70 77 (Sertifika No: 46821)

2. Baskı: Eylül 2020 (1.100 adet)

ISBN: 978-605-81272-2-7

FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No:14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0 312) 310 08 60 – Fax: (0 312) 311 47 89 – E-mail: fcr@fcr.com.tr

© FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti. (Sertifika no: 13178)

Bu kitaptaki yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

B
BİLAY

BİLİMSEL ARAŞTIRMA YAYINLARI
www.bilay.net info@bilay.net

Editör
PROF. DR. MURAT DEMİRKOL

İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi

İlahiyat

ÖN SÖZ	9
BİRİNCİ BÖLÜM	
AHLAK İLMİ VE DİĞER İLİMLERLE İLİŞKİSİ	
/ Doç. Dr. Yunus CENGİZ	17
1. Ahlak İlmî	19
1.1. Ahlakın Tanımı	19
1.2. Ahlak İlminin Konusu	21
1.3. Ahlak İlminin Gayesi	22
1.4. Ahlak İlminin Faydası	22
1.5. Ahlak İlminin İlkeleri	22
1.6. Ahlak İlminin Problemleri	24
2. Ahlakın Diğer İlimlerle İlişkisi	25
2.1. Doğa Bilimleri ve Ahlak İlişkisi	25
2.2. Ahlak ve Felsefe İlişkisi	26
2.3. Ahlak ve Kelam İlişkisi	28
2.4. Ahlak ve Tasavvuf İlişkisi	31
2.5. Ahlak ve Hukuk İlişkisi	32
2.6. Ahlak ve Psikoloji İlişkisi	33
2.7. Ahlak ve Sosyoloji İlişkisi	35
İKİNCİ BÖLÜM	
İSLAM AHLAK DÜŞÜNCESİ VE FİLOZOF AHLAKÇILAR	
/ Dr. Öğr. Üyesi Hakan ÇOŞAR	39
1. İslam Ahlak Düşüncesinin Gelişimi	41
2. Dinî Ahlak ile Felsefi Ahlak Arasındaki Farklar	42
3. İslam Ahlak Düşüncesinde Filozof Ahlakçılar	45
3.1. Kindî ve Ahlak Düşüncesi	45
3.2. Ebu Bekir Zekeriya er-Râzî ve Ahlak Düşüncesi	48
3.3. Fârâbî ve Ahlak Düşüncesi	51
3.4. İbn Sînâ ve Ahlak Düşüncesi	56
3.5. İbn Miskeveyh ve Ahlak Düşüncesi	61
3.6. Gazzâlî ve Ahlak Düşüncesi	65
3.7. Nasîreddin Tûsî ve <i>Ahlâk-ı Nâsırî</i> 'si	70
3.8. Celaleddin Devvanî ve <i>Ahlâk-ı Celalî</i> 'si	72
3.9. Kınalızâde Ali Çelebi ve <i>Ahlâk-ı Alâî</i> 'si	75
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
İSLAM DÜŞÜNCESİNDE AHLAK-DİN İLİŞKİSİ	
/ Prof. Dr. Ahmet Kamil CİHAN	81
1. Klasik Dönem İslam Düşüncesinde Ahlak-Din İlişkisi	84
1.1. Fârâbî'ye Göre Ahlak-Din İlişkisi	84

1.2. Dini Düşüncede Ahlak-Din İlişkisi.....	88
2. Modern Dönem İslam Düşüncesinde Ahlak-Din İlişkisi.....	90
2.1. Ahmet Hamdi Akseki'ye Göre Ahlak-Din İlişkisi.....	90
2.2. Nurettin Topçu'ya Göre Ahlak-Din İlişkisi.....	92

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KURAL KOYUCU AHLAK TEORİLERİ / Doç. Dr. M. Enes KALA.....	99
1. Erdem Ahlakı (Virtue Ethics).....	103
1.1. Aristoteles'in Erdem Ahlakı.....	104
1.2. İslam Felsefesinde Erdem Ahlakı	108
2. Sonuç Odaklı Ahlak Teorileri.....	113
2.1. Hazcılık.....	113
2.2. Faydacılık (Utiliteryanizm).....	114
3. Ödev Ahlakı (Deontoloji).....	118
3.1. Kant'ın Ödev Temelli Ahlak Anlayışı.....	118
3.2. Din Temelli Etik.....	125
3.2.1. Din ve Ahlak İlişkisi	125
3.2.2. Yahudi Etiği	128
3.2.3. Hristiyan Etiği	131

BEŞİNCİ BÖLÜM

AHLAKIN DOĞASINA İLİŞKİN TEMEL YAKLAŞIMLAR:

METAETİĞE GİRİŞ / Doç. Dr. M. Enes KALA.....	135
1. Ahlaki Görecelilik ve Nesnellik	139
2. Olgu-Değer Sorunu, Sezgicilik ve Duyguculuk.....	145

ALTINCI BÖLÜM

AHLAKIN KAYNAĞI / Dr. Öğr. Üyesi Hümeysra ÖZTURAN.....	151
1. Problemin Tasviri	153
2. Probleme Giriş.....	153
3. Probleme Dair Felsefe Tarihinde Sunulan Cevaplar.....	155
3.1. Betimleyici Teorilerin Sunduğu Cevaplar.....	155
3.2. Normatif Teorilerin Sunduğu Cevaplar	158

YEDİNCİ BÖLÜM

İYİNİN MAHİYETİ / Dr. Öğr. Üyesi Hümeysra ÖZTURAN	167
1. Problemin Tasviri	169
2. Probleme Giriş.....	169
3. Felsefe Tarihinde Probleme Dair Sunulan Cevaplar.....	169
3.1. İlkçağ'da İyi	169
3.2. Ortaçağ'da İyi	172
3.3. Rönesans'ta İyi.....	173
3.4. Yeniçağ'da İyi.....	174
3.5. Aydınlanma'da İyi.....	175
3.6. Modern Çağ'da İyi.....	176

SEKİZİNCİ BÖLÜM

ERDEM VE ERDEMSİZLİK / Prof. Dr. Murat DEMİRKOL	179
1. Nefsin Güçleri ile Erdemler Arasındaki İlişki.....	181
2. Erdemler.....	184
2.1. Hikmet Kapsamındaki Erdemler.....	186
2.2. Yiğitlik Kapsamındaki Erdemler.....	187
2.3. İffet Kapsamındaki Erdemler.....	189
2.4. Adalet Kapsamındaki Erdemler.....	191
3. Erdemsizlikler.....	195
4. İslam'ın Ahlaki Öğütleri ile Erdemler Arasındaki Uyum.....	200

DOKUZUNCU BÖLÜM

AHLAKİ SORUMLULUK / Prof. Dr. Murat DEMİRKOL	205
1. Sorumluluğun Anlamı ve Önemi.....	209
2. Grup Sorumluluğu.....	210
3. Ahlaki Sorumluluğun Şartları.....	211
4. Sorumluluk Çeşitleri.....	213

ONUNCU BÖLÜM

AHLAKİ MÜEYYİDE / Dr. Öğr. Üyesi Hümeysra ÖZTURAN	217
1. Problemin Tasviri.....	219
2. Probleme Giriş.....	219
3. Probleme Dair Felsefe Tarihinde Sunulan Cevaplar.....	220
3.1. Haz ve Acı.....	220
3.2. Mutluluk ve Mutsuzluk.....	220
3.3. Empati, Sorumluluk Duygusu ve Vicdan.....	221
3.4. Yasal Müeyyide.....	222
3.5. Toplumsal Övgü ve Yergi.....	223
3.6. Ölüm Sonrası Mükâfat ve Ceza.....	224
3.7. Allah Rızası/Sevgisi.....	225
4. Müeyyidesizlik Fikri.....	225

ONBİRİNCİ BÖLÜM

AHLAKIN DEĞİŞMESİ / Dr. Öğr. Üyesi Hümeysra ÖZTURAN	229
1. Problemin Tasviri.....	231
2. Probleme Giriş.....	231
3. Probleme Dair Felsefe Tarihinde Sunulan Cevaplar.....	232
3.1. Nefsin Güçleri.....	232
3.2. Beden Sınırları.....	233
3.3. Genler.....	235
3.4. Cinsiyet.....	235
3.5. Irk.....	238
3.6. Gök Cisimleri ve İklim.....	238
3.7. Kader.....	240

ONİKİNCİ BÖLÜM

AHLAK EĞİTİMİ / Doç. Dr. Hasan MEYDAN	243
1. Ahlak, Eğitim ve Terbiye.....	245
2. Ahlak Terbiyesinin Önemi.....	246
3. Ahlak Eğitiminin İmkânı.....	248
4. Ahlak Eğitiminin Gayesi: Ahlaki Davranış ve Karakter	249
5. Ahlaki Karakterin Oluşumu.....	251
6. İslam Düşüncesinde Ahlak Eğitimi.....	257
6.1. Geleneksel İslam Ahlak Eğitimi Düşüncesi.....	257
6.2. Felsefi Gelenekte Ahlak Terbiyesi	258
6.3. Tasavvuf Geleneğinde Ahlak Terbiyesi	260
7. İslam Ahlak Terbiyesinin Bazı Hususiyetleri	262

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHLAKIN AİLE BOYUTU / Doç. Dr. Hatice TOKSÖZ	265
1. Aile Hayatının İslam Ahlak Literatüründeki Yeri ve Önemi	267
2. Ailenin Temel Dinamiği: Sevgi	269
3. Aile Kurumunun Temel Şartı: Evlilik	275
4. Eşler Arası İlişkiler.....	276
5. Aile Bireylerinin Görev ve Sorumlulukları	278
6. Adabımuaşeret (Görgü Kuralları)	282

ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AHLAKIN TOPLUMSAL BOYUTU / Doç. Dr. Anar GAFAROV.....	287
1. Günümüzde Toplumsal/Medeni Hayattaki Sorunlar ve Kaynağı.....	289
2. Toplumsal Hayatın Gerekliliği.....	292
3. Medeni Hayatın Mahiyeti ve Doğası: Toplumsal Yaşamdan Neyi Anlamalıyız?	294
4. Sağlıklı Sosyal İlişki Biçimlerini Sağlayan Temel Ahlaki Değerler	297
5. Sosyal Düzen ve İlişkilerde Adaleti Sağlayan	308
Aygıt Olarak Devlet.....	308

ONBEŞİNCİ BÖLÜM

AMELİ AHLAK / Prof. Dr. Mehmet VURAL	319
1. Nazari Ahlak-Ameli Ahlak Ayrımı.....	323
2. Ameli Ahlakın Uygulama Alanları	324
3. Hikemiyat Eserlerinde Ameli Ahlak.....	326
4. Ameli Ahlak ile Ruhani Tıp ve Psikoloji Arasındaki İlişki	327
5. İslam Düşüncesinde Ameli Ahlak.....	328
6. Günümüzde Ameli Ahlak.....	331
6.1. Çevre Ahlakı.....	332
6.2. Tıp Ahlakı.....	334
6.3. İş Ahlakı.....	335

EKLER	341
--------------------	-----

DİZİN	347
--------------------	-----

ÖN SÖZ

الخلق

Ahlakı “İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi” başlığı altında ele alınan avantajları kadar bazı dezavantajları da vardır. Aslında İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi dersi bu ismiyle, nasrlara dayalı ve Hz. Peygamberin hayatında pratiğe kavuşmuş İslam ahlakını esas almakla birlikte İslam düşünce tarihinde özellikle Müslüman filozofların geliştirdiği ahlak felsefesini de önemsemektedir. İlahiyat Fakültelerinde ahlak dersini bu sınırlılıklar içinde işlemenin dezavantajlarını gidermek için biz etik yani ahlak felsefesinin temel problemlerini de inceleyen bir kitap yazmayı planladık. Aslında kitabımız dinî çerçevede düşünülen İslam ahlakı ve Müslüman filozofların incelediği erdem/fazilet ahlakı kadar genel manada ahlak felsefesinin problemlerini de ele almaktadır. Kitaptaki bir yenilik de ahlak eğitimine yer verilmiş olmasıdır.

Müslüman filozoflar tarafından ahlak “fiil ve davranışların insan nef-sinden düşünüp taşınmaya gerek kalmaksızın kolayca meydana gelmesini sağlayan meleke” olarak tanımlanmaktadır. Buna göre, iyi ya da kötü davranışların kendisine değil, onların ortaya çıkmalarını sağlayan melekeye ahlak denmektedir. İyi bir davranışın ahlak kaynaklı olarak ortaya çıktığının göstergesi, bu davranışın düşünüp-taşınma ve zorlanma olmaksızın içselleştirilmiş bir düşünceye dayanarak meydana gelmesidir. Ahlak, erdem ahlakı çerçevesinde yapılan bu tanımdan farklı olarak, belli bir toplumda ve belli bir dönemde benimsenen, insanların birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen törel davranış veya eyleme kurallarının toplamı olarak da tanımlanmaktadır. Felsefenin bir dalı olarak ahlak, insanların bireysel ve toplumsal yaşamdaki iradi eylemleriyle ilgili sorunları inceleyen bir disiplindir.

İnsan dediğimiz özne, bir tarih ve kültür oluşturucusu, değerlerin taşıyıcısı, toplumsal düzenlerin mimarı, aynı anda kaos ve kozmos ortamlarının mümkün müsebbibi, ilahi emirlerin muhatabı ve dini bir hitapla yer yüzünün halifesidir. Kendisi, yeryüzünde beşeri ilgilendiren her faaliyet alanının başrol oyuncusudur. İmkânlar âleminin işleyicisi

olan insanın “burası”nın hakkını verebilmesi için sahip olması gereken anahtarın ahlakilik olduğunu söyleyebiliriz. Bu anlamda, insanlığın giriş kapısı da çıkış kapısı da ahlakiliklidir. İnsanın zihin ve irade varlığı olarak yönelip iletişime geçtiği her yerde ve durumda ahlak söz konusudur.

Ahlakın konusu, insanın niyet, tutum, edim, eylem ve tüm bunların sonuçlarıdır. Bu bağlamda ahlak, kişiye iyi ve kötünün ne olduğunu söylemek koşuluyla onun niyet, huy, tutum ve eylemlerini belirlemeye çalışır. Ahlak, genel anlamda, iyi-kötü değerlendirmesine tâbi olan her şeyi kapsayan bir alandır. Yapılan ahlak tanımlarından hareketle ahlakta üç belirgin hususun olduğunu görürüz. Birincisi, ahlakın insanda var olan yapıyla ilgisidir. İkincisi, ahlakın topyekûn bir hayat felsefesini ifade etmesidir. Üçüncüsü, ahlakın davranışı yöneten ilkeler ve kurallara işaret etmesidir.

Ahlak üzerinde duran kişiye, şunun iyi, bunun kötü olduğunu, şu şahsiyet yapısının erdemli, bu şahsiyet yapısının erdemli olmadığını, kabul edilen tümel değerler, sosyal yapı ve dünya görüşü ekseninde dile getirmemiz mümkündür. Ancak iyilik ve kötülüğün, onların doğasının, kaynağının ne olduğunu, neyin neye göre iyi veya kötü kabul edilebildiğini, vazife, sorumluluk, vicdan, irade vs. kavramlarının neyi ifade ettiğini; niyet, karakter yapısı, eylem ve sonuçlarının ahlakı nasıl inşa ettiklerini ahlakın bizzat kendisi cevaplandıramaz. Olası cevaplara giden yol bize ahlakiliğe dair bir başka kavram olan etik penceresini yani ahlak felsefesi alanını açar. Etik, kısaca ahlak felsefesi tabirini karşılar. Yine etik, felsefenin ahlak alanıyla ilgili soruşturma çerçevesidir.

Etik, felsefenin insanın karakteri, eylemi, niyetleri ve onların sonuçlarıyla ilgilenen, onları derinlemesine anlamaya çalışan, onlara ilişkin yasa, kural ve ilkeler oluşturan bir dalıdır. Ahlak ise değere işaret eden karakter, eylem ve niyetleri kapsayan kurumsallaşmış ve yaşanan yapıya tekabül eder. Yine etik, dışsal ölçüt ve ilkelerle ilgilenirken, ahlak, kişi ve toplumun değer yaşamına işaret eder. Etikte sistemli, tutarlı, savunulup önerilebilir şekilde doğru-yanlış davranış kavramlarının içerilmesi söz konusudur. Özetle etiğe eylemin teorisi, ahlaka ise eylemin pratiği olarak bakmak mümkündür.

Kural koyucu ahlak teorilerinin genel itibarıyla, “insanlar için iyi hayat nedir ve insanlar nasıl davranmalıdır?” sorunlarının farklı cevaplandırma tarzlarıyla ilgilidir. Metaetik ise cevaplardan ziyade sorular üzerinde durur. Ahlaki doğruluğun ne tür bir doğruluk olabileceğini, ahlaki standartların kültürden kültüre değişen yanlarının nasıl anlaşılması gerektiğini, ahlaki olguların olup olmadığını, varsa onların kökeninin ne olduğunu, olgudan değer çıkarılıp çıkarılamayacağını, ahlaki değerlerin nasıl öğrenilebileceğini anlamlandırmaya çalışır. Bu anlamıyla

metaetik, ahlaki sorumluluk, ödev, erdem, özgürlük, fayda ve yaptırım kavramlarının, birbirleriyle olan ilişkileri çerçevesinde soruşturulduğu alan olma özelliğini taşır.

Bu kitapta belli bir düzen çerçevesinde hem dinî ahlak, hem erdem ahlakı hem de ödev ahlakına ait kavram ve problemlere yer verilmiştir. Ödevci teorilerin kapsamında, Tanrı'nın emirlerini karşılamaya, insan doğasına konan içsel amaçların gerekliliklerini sağlamaya, aklın apriori emirlerine uymaya, herhangi bir yerdeki bireylere tarafsız bir gözle fayda sağlamaya dönük ilkeleri aramanın evrenselleştirilebilir ve nesnel olduğu iddiası vardır. Erdem ahlakında ise iyi bir yaşam tasavvuru çerçevesinde insanın bu yaşamı nasıl yaşayabileceğine ilişkin, insan doğasının onun cevval yapısıyla merkeze alan bir yaklaşım söz konusudur. Bununla birlikte bu teoride çoğu erdemlerin önemi ve önceliğinin toplumdan topluma değişebileceği, erdemlerin ancak yaşanan bir pratikte belireceği, insanın erdemler aracılığıyla iyi ve mutlu bir hayatı yaşayabileceğine ilişkin imalar saklıdır.

Batı dünyasında tartışılan ahlak felsefesi, ahlakın öznenin şahsında, eylemin kendinde ve eylemin sonucunda tezahür ettiğini düşünenler ekseninde karşılık bulur. Ödev ahlakının en önemli temsilcilerinden birisi olarak kabul edilen Immanuel Kant, ahlakın ne ahlak öznesinin kendisinde ne de eylemin sonucunda kendisini ele verdiğini düşünür. Ona göre asıl olan ödev ve kendinde iyi olan ahlaki edimdir. Her ne kadar kişi, ahlakın yaşanması bakımından önemli bir yerde olsa da, bir eylem, ancak ve ancak kendinde iyi edimi taşımanın yanında ahlak öznesi tarafından ödevden ötürü bir saikle yerine getirilirse ahlakilik özelliğini kazanmaktadır. O halde Kant'ın felsefesinde ön plana çıkan iki husus söz konusudur: eylemin saf hali olan kendinde iyi edim ve ahlaki öznenin davranışı ödevden ötürü yerine getirmesi.

Ahlakın kaynağı problemi, insanın “iyi” ve “kötü” nitelermelerini yapmasını mümkün kılan ölçütün nereden geldiği meselesidir. İnsan, belli bir davranışı “iyi”, başka bir davranışı “kötü” diye nitelerken, bu karara akli mi, duyguları mı, dinî bilgileri mi vesilesiyle varmaktadır? Soruyu daha genel ölçekte sorarsak; insanlık “hırsızlığın, ihanetin, zulmün kötü”, “adaletin, cömertliğin, vefanın iyi” olduğu fikrine nereden vardı? Bunlar insanlığın tecrübesiyle mi, akıyla mı, sezgileriyle mi ilgilidir yoksa insanlığa bunları öğreten haricî bir kaynak mı mevcuttur? Mesela, bu ahlaka dair bilgileri insanlığa öğretenler peygamberler olabilir mi? İşte bu sorular kümesi, ahlak felsefesinin en temel meselesi diyebileceğimiz “ahlakın kaynağı problemi”ne aittir.

İyinin ne olduğu meselesi, “ahlakta gaye edinmemiz gereken ideal nedir?” sorusuyla ifade edilebilir. Normatif ahlak felsefesi; ahlakın kaynağı,

değişmesi gibi sorgulamaları yapmakla yetinmez, iyi ahlakın ne olduğu, nasıl elde edilebileceği, her tikel şart ve durumda ahlaklı olan davranışı bulabilmemizin bir yolu olup olmadığı gibi normatif (-meli, -malı formuna girebilen, ahlaki yükümlülük ve değer ifade eden) soruşturmalar da yapar. “İyi nedir?” sorusunun cevabı, bu normatif araştırma neticesinde filozofun vardığı ahlaki idealin ne olduğunu ortaya koyacaktır.

Erdem ve erdemsizlik kavramları, İbn Miskeveyh ve Tüsî gibi Müslüman filozofların ahlak kitaplarında incelediği fazilet ahlakının temel kavramlarını oluşturur. Ahlakın amacını mutluluk olarak konumlandırılan ve ödev ahlakında gördüğümüz yükümlülük, sorumluluk ve müeyyide kavramlarının vurgulanmadığı bu ahlak teorisinde erdem, akıl gücünün ve iki muharrik güç olan arzu ve öfke güçlerinin mutedil işletilmesiyle elde edilen huya karşılık gelmektedir. Erdemler insanın yetkinleşmesini sağlar, yetkinlik de insanı mutluluğa ulaştırır. Bu başlık altında erdem ve erdemsizlerin nasıl meydana geldiği, neler olduğu ve erdeme benzeyen reziletler ele alınmaktadır. Bunun yanı sıra İslam’ın öğütlediği iyi huy ve davranışlar ile erdemler arasında bir uyum ve örtüşmenin olup olmadığı incelenmektedir.

Kitabımızın ele aldığı önemli problemlerden biri de ahlaki sorumluluktur. Sorumluluk nedir? Sorumluluk övgü veya yergiyi hak etmek midir? Sorumluluk mutlak manada fiilin doğrudan sonucu ile mi irtibatlıdır, yoksa onun dolaylı ve istemsiz sonuçlarını da kapsamakta mıdır? Sorumluluk sadece gelecek ile alakalı bir kavram mıdır, yoksa aynı zamanda geçmişe de matuf mudur? Kişi fiillerinden hangi şartlarda sorumludur? Bir fiili zorlama sonucu veya bilgisizlik sebebiyle işleyen kimse yaptığından ahlaken sorumlu tutulabilir mi? İnsan kime, neye veya hangi otoriteye karşı sorumludur?

Ahlaki müeyyide problemi bireyin, eylemlerini ahlak kurallarıyla sınırlamaya çalışmasının gerekçesini sorgular. Eylemlerimizi dilediğimiz gibi yapmamak; sadakat, vefa, dürüstlük gibi erdemlere uygun olacak şekilde ortaya koymaya çalışmak öncelikle zihinsel bir mesai gerektirir. Bu yükü neden yükleniriz? Yüklenmezsek ne olur? Hangi güç, bizim böyle sınırları kabul etmemizi sağlamaktadır? Yahut hakikaten böyle bir sınırlamayı kabul etmemize gerek var mıdır? Başka bir ifadeyle; “Neden ahlaklı olmamız gereklidir?”. Problemin bir başka boyutuyla ilgili olarak ise; “Ahlaklı olmak için bir nedene ihtiyacımız var mı?”, “Bir gerekçe yüzünden yahut bir sonuç beklentisiyle erdemli olmaya çalışmak, gerçekten erdemlice midir?” soruları tartışılmaktadır. İşte bu sorular bütünü, ahlaki müeyyide problemini oluşturmaktadır.

Ahlakın değişmesi problemi “insanın, doğuştan getirdiği belli ahlaki nitelikleri var mıdır?” sorusuna dayanmaktadır. Böyle nitelikler yoksa,

ahlakın tamamı sonradan kazanılan bir şeydir ve sonradan kazanılan bir şeyin değişmesi hususunda herhangi bir tartışma olmayacaktır. Asıl mesele, doğuştan getirilen birtakım ahlaki niteliklerin olduğu iddiasıyla ortaya çıkmaktadır. Çünkü böyle nitelikler varsa bunların neler olduğu, söz konusu nitelikleri değiştirip değiştiremeyeceğimiz, ne oranda değiştirebileceğimiz gibi sorular ortaya çıkmaktadır. İşte bütün bu soruları, ahlakın değişmesi problemi adı altında değerlendirebiliriz. Ahlakın değişmesi problemini müteakip onunla irtibatlı, daha doğrusu ahlakın değişebildiği varsayımına bağlı olarak ahlak eğitimi konusuna yer verdik.

Kitabın sonlarında amelî hikmetin ayrılmaz unsurları olan “tedbirü’l-menzil” ve “tedbirü’l-medine” başlıklarının muhtevalarını yansıtmak üzere “Ahlakın Aile Boyutu” ve “Ahlakın Toplumsal Boyutu” konularına yer verdik. Kitabın sonunda “Amelî Ahlak” başlığı altında çevre ahlakı, tıp ahlakı ve iş ahlakı gibi uygulamalı ahlak örneklerine değindik.

Bu kitap, İlahiyat Fakültesi Lisans öğrencileri göz önünde bulundularak yazılmış olsa da Felsefe Bölümü Lisans öğrencilerinin ve genel okuyucunun da istifade edebileceği bir materyal olma özelliği taşımaktadır.

Prof. Dr. Murat DEMİRKOL

Ankara, 2018